

Andrzej Kotecki

Kadra Marynarki Wojennej w strukturach Polskiego Państwa Podziemnego

Niepodległość i Pamięć 22/1 (49), 169-186

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Andrzej Kotecki

Muzeum Niepodległości w Warszawie

Kadra Marynarki Wojennej w strukturach Polskiego Państwa Podziemnego

Słowa kluczowe

Polska Marynarka Wojenna, Polskie Państwo Podziemne, konspiracja, Wydział Marynarki Wojennej AK

Streszczenie

Zakończenie działań bojowych w październiku 1939 roku nie oznaczało definitywnego zakończenia działalności zbrojnej kadry Marynarki Wojennej. Wielu jej członków od początku okupacji niemieckiej postanowiło aktywnie włączyć się w nurt działalności zbrojnej w ramach tworzących się struktur Polskiego Państwa Podziemnego. O znaczeniu tego elementu działalności konspiracyjnej niech świadczy fakt, że w strukturach utworzonej w 1941 roku Armii Krajowej, ta formacja wojskowa uzyskała niezwykle wysoki status. Na szczeblu Komendy Głównej Armii Krajowej został utworzony Wydział Marynarki Wojennej opatrzony kryptonimem „Alfa”. Jego działalność obejmowała zadania wywiadowcze na terenach polskiego Wybrzeża (Gdańsk – Gdynia) włączonych do III Rzeszy. Nie zaniedbywano również zagadnień planistycznych. W ich zakres wchodziło m. in. proces szkolenia kadr dla przyszłej floty i planowanej po wyzwoleniu odbudowie gospodarki morskiej.

Żołnierze wywodzący się z Marynarki Wojennej byli aktywni również w innych formach działalności konspiracyjnej, jak choćby w operacji „Wachlarz”. Wielu spośród nich zapłaciło najwyższą cenę za walkę z okupantem – cenę życia. Ci jednak, którzy przeżyli wojnę, natychmiast po jej zakończeniu włączyli się w proces odbudowy polskiego Wybrzeża.

Zakończenie działań wojennych po kapitulacji w pierwszych dniach października 1939 roku nie oznaczało definitywnego zakończenia działalności Wojska Polskiego. Losy oficerów i żołnierzy potoczyły się w różny sposób. Ich udziałem stała się niewola w oflagach i stalagach. Niektórym udało się przez Rumunię przedostać do Francji, gdzie odtworzono Wojsko Polskie. Udziałem wielu uczestników walk wrześniowych 1939 roku stał się tragiczny los Golgoty Wschodu – Katynia. Wielu, po zdjęciu munduru starało się ukryć w okupowanym kraju i to właśnie ta grupa przystąpiła do organizacji struktur konspiracyjnych, które w późniejszym okresie otrzymały miano Polskiego Państwa Podziemnego. W tej ostatniej grupie nie zabrakło również oficerów, podoficerów i marynarzy Marynarki Wojennej.

Już po koniec 1939 roku w Warszawie znaleźli się czynni lub będący w rezerwie oficerowie Marynarki Wojennej. Zarówno z racji wieku, jak również posiadanej wiedzy i doświadczenia w sprawach wojskowych byli predestynowani do aktywnego włączenia się w życie konspiracyjne¹.

W sytuacji okupowanego kraju, części ziem włączonych do III Rzeszy, części przekształconych w Generalną Gubernię, a części okupowanej przez ZSRR, działalność marynarzy, oddalonych od wybrzeża Bałtyku granicą, mogłaby się wydawać pozbawiona najmniejszego sensu. A jednak. Utworzenie w ramach struktur Związku Walki Zbrojnej – Armii Krajowej komórki Marynarki Wojennej miała swoje uzasadnienie. Tym bardziej, że również Rząd Polski na Uchodźstwie w Londynie podejmował prace, których tematem były zagadnienia dotyczące szeroko pojętej polskiej gospodarki morskiej po wyzwoleniu².

Nie od razu marynarze, którzy wstąpili w szeregi ruchu oporu, działali wspólnie i w sposób sformalizowany, oczywiście zgodnie z zasadami konspiracji. Jednym z miejsc, gdzie byli zaangażowani i aktywnie działali była Państwowa Szkoła Techniczno-Mechaniczna, która

¹ Na końcu poniższego tekstu, autor zamieścił listę osób związanych z konspiracyjną Marynarką Wojenną – załącznik nr 1.

² Szczegółowe opracowanie na ten temat zobacz kmdr por. dr Bogdan Zalewski, *Cele wojny w dziedzinie morskiej w koncepcjach Rządu RP w Londynie w latach II wojny światowej*, „Biuletyn Historyczny” 1999, nr 16 Dowództwo Marynarki Wojennej – Muzeum Marynarki Wojennej Gdynia 1999, s. 46–53.

rozpoczęła swoją działalność we wrześniu 1940 roku. Została ona utworzona w miejsce przedwojennej Państwowej Szkoły Technicznej. W jej strukturach funkcjonował Wydział Budowy Okrętów, który na etatach wykładowców zatrudniał byłych oficerów Marynarki Wojennej. Ich zadaniem było przygotowanie kadr technicznych dla polskiej żeglugi śródlądowej. W chwili uruchomienia tej szkoły, w warunkach okupacyjnych udało się przekonać władze niemieckie o potrzebie kontynuacji nauki w tym właśnie kierunku. Argumentem wysuniętym przez stronę polską była potrzeba przygotowania fachowców dla żeglugi śródlądowej. Dzięki temu na swoich stanowiskach pozostali dotychczasowi wykładowcy. Ponadto zostali dokooptowani kolejni, wywodzący się z polskiej floty³.

W 1941 roku nastąpiło ostateczne ukształtowanie struktur konspiracji. Działania organizacyjne, które doprowadziły do połączenia licznych organizacji konspiracyjnych w jedną strukturę zaowocowały powstaniem Armii Krajowej. W struktury te włączyła się również zakonspirowana Marynarka Wojenna. Fakt ten znalazł się swoje odbicie w meldunku gen. Stefana „Grota” Roweckiego:

„Alfa” – „203”. Zorganizowane we wrześniu 1941 r. w oparciu o ZOR zgrupowanie żołnierzy marynarki wcielilem z dniem 1 IV 1942 r. do Sił Zbrojnych w Kraju i podporządkowałem Komendantowi Obszaru V (Zachodniego). Wydział Marynarki Wojennej obejmuje całość zagadnień Marynarki w kraju. Kierownikiem Wydziału Marynarki Wojennej jest „Witold” – kmdr ppor. Antoni Gniewecki⁴.

Wydział opatrzony kryptonimem „Alfa” został włączony do struktur Oddziału III Operacyjno-Wyszkoleniowego Komendy Głównej AK. Komendantem był kmdr por. Gniewecki ps. „Witold”, założyciel tajnej organizacji Marynarki Wojennej. „Alfa” podlegała bezpośrednio komendantowi Obszaru Zachodniego AK, ale równocześnie „Witold” pełnił funkcję doradcy Komendanta Głównego AK ds. morskich. W skład „Alfy” weszli w pierwszej kolejności pracownicy Wydziału Budowy Okrętów PTSM. Ponadto skład ten uzupełnili inni przebywający w Warszawie oficerowie Marynarki Wojennej.

³ J. Pertek, *Mała flota wielka duchem*, Poznań 1999, s. 46–53.

⁴ Ibidem, s. 473.

Jednym z podstawowych zadań, jakie zostały postawione przed tą komórką była współpraca ze Sztabem Naczelnego Wodza i Rządem Polskim na wychodźstwie. Odnosiły się one ściśle do planów działalności przyszłej, wyzwolonej Rzeczypospolitej na wybrzeżu. Obejmowały również zadania o charakterze wywiadowczym i dywersyjnym skoordynowane z alianckimi planami operacyjnymi. Zamykały się one w czterech punktach:

- 1) Opracowanie i uzgodnienie w ramach istniejącego planu operacyjnego działań morskich skierowanych na wybrzeże i tamtejsze porty;
- 2) zajęcie i zabezpieczenie mienia na wybrzeżu opanowanym przez regularne oddziały polskie;
- 3) przygotowanie i zmobilizowanie personelu w myśl planu operacyjnego do zajęcia urzędzeń, nieruchomości i instalacji należących do marynarki wojennej i handlowej;
- 4) dostarczanie informacji wywiadowczych interesujących Sztab MW i admiralicję brytyjską⁵.

Tak nakreślone plany miały na celu dwa podstawowe zadania. Pierwsze, obejmujące bliższą perspektywę, w której miało nastąpić przygotowanie powszechnego powstania. W dalszej perspektywie, już tej powojennej, organizacja miała zabezpieczyć kadry na rzecz odbudowy polskiej gospodarki morskiej – floty i zaplecza stoczniowo-portowego.

Pierwszy z tych elementów został wdrożony natychmiast. W specyficznych, trudnych warunkach działania te były bardzo ryzykowne. Tereny Wybrzeża z Gdańskiem i Gdynią zostały wcielone do III Rzeszy. Wielu Polaków znalazło się w obozie koncentracyjnym Stutthof, wielu zostało przesiedlonych do Generalnej Guberni. Pozostali na tych terenach Polacy nie wahali się podjąć działalności konspiracyjnej przy tworzeniu komórek wywiadowczych Pomorskiego Okręgu AK.

Pozyskiwane informacje były niezwykle cenne. Wpływ na to miało znaczenie, jakie Niemcy nadali bazie morskiej w Gdyni. Port położony na głębokim zapleczu frontu stanowił doskonałą bazę dla niemieckiej

⁵ C. Ciesielski, W. Pater, J. Przybylski, *Polska Marynarka Wojenna 1918–1980. Zarys dziejów*, Warszawa 1982, s. 118.

Kriegsmarine. Tutaj przebywały największe niemieckie pancerniki. Prawdopodobnie stąd w połowie maja 1941 roku wyruszył pancernik „Bismarck” w swój ostatni – zakończony zatopieniem – rejs atlantyki. W Gdyni, przemianowanej przez okupanta na Gottenhafen, działał również ośrodek doświadczalny broni podwodnej (torped). Ważnym elementem były zlokalizowane w Gdańsku i Gdyni zakłady przemysłowe, a zwłaszcza stocznie. Dlatego dowództwo „Alfy” przywiązywało tak duże znaczenie do pozyskiwania informacji na temat prowadzonej w nich działalności produkcyjnej. Szczegółne zainteresowanie budziła możliwość budowy okrętów podwodnych oraz przeprowadzania remontów jednostek uszkodzonych w czasie operacji morskich. Zatrudnieni w nich Polacy aktywnie uczestniczyli w ruchu oporu dostarczając informacji wywiadowczych⁶.

Działania wywiadowcze zostały pozytywnie ocenione przez przełożonych. Przyczyniło się to m. in. do awansu kierujących tymi działaniami. Rozkazem komendant Głównego AK kpt. mar. inż. Jan Woźnicki został awansowany do stopnia komandora podporucznika, a pchr. Aleksander Potykała podporucznika marynarki. Niezależnie od polskich ocen, wykonana praca wywiadowcza zyskała wysoką ocenę aliantów. Oświadczenie w tej sprawie wydała brytyjska Intelligence Services:

Wywiad polski jest niezmiernie wartościowy i wysoko przez nas ceniony tak dla dostarczonej przez niego [!] informacji, jak i dla rozpracowywania dodatkowych zapytań. Chcielibyśmy bardzo ocenić indywidualnie poszczególne źródła, ale – z kilku nielicznymi wyjątkami – poziom ich jest wyjątkowo wysoki i mamy wrażenie, że najlepszą miarą naszej wysokiej o nich opinii będzie krótka ocena

⁶ Nie można wykluczyć, że przeprowadzali również działania o charakterze sabotażowym. W zbiorach Muzeum Marynarki Wojennej w Gdyni znajduje się niewielki drewniany kołeczek o długości ok. 15 cm. Został on znaleziony w zaworze powietrznym torpedy wyłowionej po wojnie w Zatoce Gdańskiej. W trakcie ruchu torpedy, kołek pod wpływem ciśnienia zatykał zawór, odcinając dopływ sprężonego powietrza do silnika torpedy, przez co torpeda tonęła, nie osiągając celu. Na kołeczku znajduje się przesłanie od wykonawcy tego aktu sabotażu do nas – wyryty krzyżyk i litery „W. L.”. Można też przypuścić, że „kurier z Warszawy” – Jan Nowak-Jeziorański podczas swojego „wyjazdu” do Wielkiej Brytanii drogą morską z Gdyni do Szwecji, korzystał z „usług” tej organizacji.

stwierdzająca, że meldunki ich są zawsze z radością przyjmowane. Możemy dlatego powiedzieć, że przywiązujemy bardzo duże znaczenie do doskonałej roboty wykonywanej przez polski wywiad i liczne jego źródła. Zaslugują na wszelką zachętę i przekazujemy im najlepsze życzenia powodzenia w przyszłości⁷.

Działania wywiadowcze i dywersyjne stanowiły realizację bieżących zadań powiązanych z operacjami morskimi aliantów. „Alfa” prowadziła także działania o charakterze perspektywicznym. Celowi temu miała służyć realizacja zadań edukacyjnych. O jednym jego elemencie, czyli warszawskiej Państwowej Szkole Mechaniczno-Technicznej była już powyżej mowa. Należy tu również przypomnieć konspiracyjne działania oświatowe. Jedną z form było rozpoczęcie działalności Tajnej Politechniki Warszawskiej oraz prowadzenie konspiracyjnych kursów dla podchorążych Marynarki Wojennej. Z kolei dla marynarzy zostały zorganizowane kursy specjalistów morskich, tzw. kursy bosmańskie. Obecnie nie posiadamy – niestety – dokładnych danych zarówno co do ilości słuchaczy, jak również absolwentów tych szkoleń.

Analizując realizowane przez członków „Alfy” zadania, widzimy, że przyświecał im jeszcze jeden cel. W ramach Wydziału „Alfa” KG AK został stworzony kadrowy trzon odpowiadający uproszczonej strukturze organizacyjnej Marynarki Wojennej. W ten sposób było przygotowywane zaplecze kadrowe dla przyszłej – jak planowano – odrodzonej na wyzwolonym wybrzeżu Marynarki Wojennej. Po zakończonej zwycięsko przez aliantów wojnie, polskie Wybrzeże miało obejmować – jak przypuszczano również w polskim Londynie – terytorium od Królewca (dzisiejszego Kaliningradu) po Szczecin. Tak szeroko zakrojony rozwój terytorialny wymagał przygotowania odpowiedniej ilości specjalistów, tak by mogli przejąć to obszerne terytorium po wyzwoleniu, rozpoczynając w ten sposób początek odbudowy gospodarki morskiej i floty.

Wszystkie te przedsięwzięcia zostały przerwane w dniu 1 sierpnia 1944 roku. W chwili wybuchu powstania, członkowie „Alfy”, a także niezwiązani z nią marynarze przebywający w Warszawie włączyli się aktywnie do działań bojowych. W ramach oddziałów powstańczych

⁷ J. Pertek, op. cit., s. 476.

zostało utworzone zgrupowanie bojowe „Szczupak”. Jego dowódcą został kmdr ppor. Macocha ps. „Muzio”. Jak na wodniaków przystało, mieli za zadanie utrzymania komunikacji na Wiśle pomiędzy obu jej brzegami. Miejscem koncentracji oddziału była ul. Solec 4, gdzie mieścił się Zarząd Dróg Wodnych. W godzinie „W” stawiło się tam około 50 żołnierzy. Ich głównym zadaniem było opanowanie nabrzeży i urządzeń w Porcie Czerniakowskim wraz z cumującymi tam jednostkami pływającymi⁸. Niestety, w chwili wybuchu powstania w rejonie tym pojawiły się również oddziały niemieckie. Dowódca „Szczupaka”, mając na uwadze niedostateczne uzbrojenie swojego oddziału, nie podjął walki. Oddział został podzielony na kilka małych grup. Pod osłoną nocy podjęty próbę przedarcia się do portu. W efekcie rozproszenia następnego dnia o świcie do celu dotarły dwie grupy. Pierwsza na miejsce swojego zakwaterowania obrała pogłębiarkę „Smok”. Druga z nich znalazła się na statku „Bajka”. Pozostałe, w wyniku rozproszenia, nie dotarły do portu i przyłączyły się do napotykanym oddziałów AK. Na swoim stanowisku w porcie oddziały tam walczące dotrwały do połowy września 1944 roku⁹.

Powyżej opisany Wydział był jedynym, który w warunkach konspiracji skupiał ludzi związanych z polskim morzem. Była to również komórka, która w ramach Polskiego Państwa Podziemnego zajmowała się kompleksowo zagadnieniami morskimi i to zarówno w warunkach bieżącej walki z okupantem, jak również mając na uwadze perspektywę powojennej odbudowy kraju.

Na terytorium okupowanej Rzeczypospolitej w różnych formach Polskiego Państwa Podziemnego działali też inni marynarze. W samej Warszawie nie wszyscy eks-marynarze zostali włączeni do struktur Wydziału „Alfa”. Poza nią pozostawał m. in. przedwojenny kapelmistrz orkiestry reprezentacyjnej Marynarki Wojennej kpt. mar. Aleksander Dulin. Nie pozostał on obojętnym wobec wybuchu powstania.

⁸ W 1939 r. wchodziły one w skład Oddziału Wydzielonego Rzeki Wisły. W obliczu kapitulacji we wrześniu 1939 załogi dokonały samozatopienia. Po wkroczeniu Niemcy je podnieśli, wyremontowali, przebroili i używali jako jednostek inżynierjno-saperskich Wehrmachtu. Tak było np. z „Pionierem”, eks. polskim CKU „Nieuchwytny” (CKU – Ciężki Kuter Uzbrojony).

⁹ J. Pertek, op. cit., s. 480–481.

Jako kpt. „Mewa” przyłączył się do III zgrupowania AK „Krybar” operującego na Powiślu. Z tego czasu pochodzi napisany przez niego utwór *Hasło Powiśla*. Kpt. Dulin ps. „Mewa” 20 sierpnia został ciężko ranny i po kapitulacji przebywał w niewoli na terenie Saksonii.

Innym aktywnym oficerem w Kedywie był ppor. mar. Miecysław Uniejewski ps. „Marynarz”, „Bogusław Marynarz”, „Zbyszek”. W strukturze oddziału „Kosa 30” był dowódcą 3. patrolu. Niestety, jego działalność została raptownie przerwana w wyniku nierozważnego postępowania przeczącego zasadom obowiązującym w konspiracji. Postanowił ożenić się ze swoją sympatią – córką malarza-marynisty Antoniego Suchanka. Ślub, w obecności licznych gości, również z kręgów konspiracji, odbył się 5 czerwca 1943 roku w kościele św. Aleksandra na placu Trzech Krzyży. Nim uroczystość dobiegła końca, świątynia została otoczona przez oddziały niemieckie. Wszyscy uczestnicy uroczystości zostali aresztowani, tylko niewielu z nich przeżyło wojnę. Pan młody został prawdopodobnie rozstrzelany w październiku tego roku.

Byłych marynarzy spotkać można również w strukturach konspiracji poza stolicą. Kilku z nich zasiliło szeregi oddziałów włączonych do struktur „Wachlarza”. Byli to najczęściej eks-marynarze z Flotylli Rzecznej w Pińsku. Za swoją działalność zapłacili najwyższą cenę – cenę życia. Między innymi ich krwią zapisana jest historia więzień w Mińsku, Brześciu, a także na Pawiaku. Znajdujemy ich nazwiska na listach więźniów Auschwitz czy Stutthofu. Byli to doskonale wyszkoleni żołnierze reprezentujący różne specjalności. Szczególnie cenni byli posiadający wyniesioną z Floty znajomość techniki wojskowej. Wśród nich znaleźli się, tak potrzebni w działalności konspiracyjnej, radiotelegrafści, którzy oddając niezwykle cenne usługi AK, płacili za to cenę najwyższą¹⁰.

Marynarze, którzy przeżyli działania wojenne, za swoją walkę w konspiracji zostali uhonorowani poprzez nadanie im odznaczeń wojskowych i cywilnych. Pierwsze nadania zostały dokonane jeszcze w warunkach konspiracyjnych. Wówczas miały one wymowę bardziej symboliczną. Zdecydowana większość odznaczeń została przyznana już w warunkach pokojowych, w latach powojennych. Bardzo wiele

¹⁰ Zob. załącznik nr 2.

osób po wojnie włączyło się też w odbudowę i rozwój polskiej gospodarki morskiej w różnych jej aspektach – począwszy od przedsiębiorstw produkcyjnych, a na działaniach naukowo-badawczych i pedagogicznych skończywszy¹¹.

Podane przykłady działalności oficerów, podoficerów i marynarzy, którzy po zakończeniu działań wojennych w październiku 1939 roku pozostali w kraju i uniknęli niewoli, świadczą o dużym zaangażowaniu w różne formy aktywności w ramach konspiracji. Trafili do niej również i ci, którzy w rozmaity sposób, m. in. uciekając z oflagów i stalagów, wydostali się na wolność. Wydawać by się mogło, że pozabawienie ich naturalnego środowiska i narzędzi – morza i okrętów, spowoduje ich załamanie czy wycofanie. Stało się odwrotnie. Zdobyta w Marynarce Wojennej wiedza techniczna okazała się przydatną w warunkach konspiracji. Nie bez znaczenia były tu również doświadczenia wyniesione ze służby na okrętach. Na pokładach jednostek pływających wykształciła się specyficzna współzależność między poszczególnymi członkami załogi, bez względu na stopień i funkcje. Obowiązywało zachowanie dyscypliny oraz zasady ścisłej solidarności ludzi morza w obliczu najtrudniejszych warunków morskich. Przeniesienie tych reguł na ląd, w warunki konspiracji, zaowocowały efektywną służbą dla sprawy walki o wyzwolenie Ojczyzny. Choć nie była to liczna grupa w ogólnej masie członków ruchu oporu, to jednak była ona znaczącym, pod względem jakościowym, elementem struktur Polskiego Państwa Podziemnego. Jej powojenna aktywność w gospodarce morskiej świadczy też, że cel dalekosiężny, jaki przyświecał „Alfie” był słusznym założeniem i został właściwie zrealizowany.

Andrzej Kotecki

¹¹ Zob. załącznik nr 3.

Załącznik nr 1

Informacje biograficzne o członkach Wydziału Marynarki Wojennej „Alfa” Komendy Głównej AK¹²

- BERNAS Mikołaj (1881–1944), ps. Wróblewski. Członek „Alfy”, kierownik Służby Technicznej. Uczestnik powstania warszawskiego.
- BUBLEWSKI Witold (1904–2007), ps. Rybicki, Wybicki, od 11 XI 1942 ppor. mar. 1940–1941 organizuje firmę Materiały Budowlano-Gospodarcze i Opałowe, jej filie były punktami kontaktowymi „Alfy”.
- CHYBOWSKI Bronisław Klemens (1890–1944). ps. Jan. Członek „Alfy”.
- CZECHOWICZ Józef (1889–1944), ps. „Morzak”. Członek zarządu „Alfy”, prowadził wykłady na tajnych kursach dla podchorążych. Poległ w powstaniu warszawskim.
- CZECZOT (CZECZOTT) Rafał (1891–1945), ps. Dzik. Członek „Alfy” jako szef sztabu. W powstaniu walczy na Żoliborzu.
- ĆWIEK Zdzisław Czesław (1916–1992), ps. Szkot. Od 1942 r. członek „Alfy”. Opracował hasła *Leksykonu morskiego*, który spłonął w powstaniu. W powstaniu członek zgrupowania „Szczupak” i szwadronu 1. Pułku Szwoleżerów na dolnym Mokotowie.
- DŁUŻEWSKI Jan (1916–?), ps. Mietek. Od 1943 r. członek „Alfy”; w powstaniu walczy w zgrupowaniu „Szczupak” oraz na terenie Wilanowa.
- GARNUSZEWSKI Mirosław (1916–?), ps. Gami. Od 1942 członek „Alfy”, na której polecenie specjalizuje się w budownictwie okrętowym i przygotowuje do zadań mających na celu przejęcie wybrzeża. Kontynuuje studia na Wydz. Mechanicznym Wyższej Szkoły Technicznej, od 1943 r. na tajnej Politechnice Warszawskiej, na tajnych kursach budowy okrętów. W powstaniu warszawskim – zgrupowanie „Szczupak” oraz w sztabie pułku „Baszta” na Mokotowie.
- GERWEL Czesław (1909–1974), ps. Orłoś. Od 1942 r. w „Alfie”: 1943/44 kurs podchorążych MW AK, 1944 kurs podchorążych sanitarnych MW. Powstanie Warszawskie – mat pchr. w zgrupowa-

¹² Informacje wg. *Kadry Morskie Rzeczypospolitej*. Tom II Polska Marynarka Wojenna część I Korpus oficerów 1918–1947, pod redakcją Jana Kazimierza Sawickiego, Gdynia 1996, s. 601–616.

niu „Chrobry II” oddział „Kazika”; walki o PAST-ę i Bank Gospodarstwa Krajowego; aptekarz – kierownik pracowni bakteriologiczno-epidemiologicznej szpitala polowego przy ul. Wspólnej 27. Od 11(?) IX 1944 ppor.

- GERWEL Tadeusz (1904–1986), ps. Orda. W stopniu ppor. MW przydzielony do „Alfy” jako szef służby zdrowia MW, kursy dla podchorążych MW z medycyny morskiej.
- GERWEL Waclaw (1912–1976), ps. Topór. Członek „Alfy”. Walczy w powstaniu, pod jego koniec jest lekarzem szpitala powstańczego w Konstancinie.
- GIEŁDZIK Henryk (1906–1981), członek „Alfy”, działa w Toruniu.
- GNIEWECKI Antoni Ludwik (1897–1949). ps. Witold. Komendant „Alfy”. Doradca komendanta głównego AK ds. morskich. Uczestnik powstania warszawskiego.
- GODECKI Jan (1904–1993), ps. Kostka. Od 1942 r. w „Alfie”, szkolenie marynarzy w zakresie nawigacji, jako przyszłej kadry dla Polskiej Marynarki Handlowej.
- GODLEWSKI Wiesław (1918–1994), ps. Korab. Członek „Alfy”, uczestnik studiów w zakresie budowy okrętów na tajnej Politechnice Warszawskiej.
- HERMANN Jan Karol (1903–1984), ps. Vega. Członek „Alfy”. Pracuje w zakładach Ferrun S. A. w Sosnowcu jako inż. montażowy. Zajmuje się wywiadem głębokiego zaplecza powiązanego z przemysłem okrętowym.
- JACYNICZ Konstanty Leon (1889–1970), ps. Żmudzin, Leśniczy. Członek „Alfy”, kierował jej ekspozyturą. Uczestnik powstania warszawskiego.
- KACZANOWSKI Ludwik (1909–1944), ps. Inżynier, Australijczyk, Maciej Drabecki. Członek „Alfy” pracuje w Tajnych Wojskowych Zakładach Wydawniczych (TWZW). W powstaniu walczy w rejonie placu Napoleona, gdzie ginie jako uczestnik szturmu na Poczta Główną.
- KAZUBEK Czesław (1910–1985), ps. Wtorkowski. Członek „Alfy”. W powstaniu warszawskim w zgrupowaniu „Szczupak”. Ranny trafił do obozu w Pruszkowie.
- KRASSOWSKI Kazimierz (?–1944) członek „Alfy” jako słuchacz kursu okrętownictwa. W powstaniu w zgrupowaniu „Szczupak”, a następnie walczył na terenie Wilanowa, gdzie poległ.

- KRZYWIEC Benedykt (1901–1971), ps. Jakub. Członek „Alfy”. 1941–1943 prowadzi Referat MW w II Oddziale KG AK. W powstaniu służba sanitarna w harcerskim batalionie „Gustaw”.
- LAUDAŃSKI Michał (1895–1972), ps. Technik, Inżynier. Członek „Alfy”.
- LUDWIG Stanisław (1915–2008), ps. Mariusz. Od 1941 r. w „Alfie”. Uczestniczył w przygotowaniu koncepcji i materiałów szkoleniowych do powojennej akcji wychowania morskiego w Polsce z dostępem do morza od Królewca do Szczecina. W powstaniu w zgrupowaniu „Szczupak”. W Śródmieściu pracuje w redakcji „Robotnika”.
- MACIOCH Władysław (1892–1951), ps. Minio. Członek „Alfy”. W powstaniu warszawskim dowódca zgrupowania „Szczupak” na Czerniakowie.
- MALECKI Dominik (1879–1941), członek AK – „Alfa” do chwili zgonu w listopadzie 1941.
- MIGURSKI Adrian (1897–1965), ps. Prus, członek „Alfy”.
- MORZE Jan (1901–1978), ps. Jerzy. Członek „Alfy”, pracuje w jej wywiadzie technicznym pozyskując m. in. informacje o stanie produkcji Stoczni Gdańskiej.
- PANASEWICZ Witold (1875–1959), członek „Alfy”.
- PANKIEWICZ Zygmunt (1900–1944), ps. Reda. Członek „Alfy” wyznaczony do opracowania koncepcji wychowania morskiego na skalę państwową, powiązany z przygotowaniem młodzieży do pracy na morzu. Wymiernym efektem tej pracy było powołane w Gdyni po wojnie Centrum Wychowania Morskiego. W powstaniu walczy w Porcie Czerniakowskim. Poległ na terenie Filtrów podczas przedzierania się na Siekierki.
- POTYRAŁA Aleksander (1902–1964), ps. Tarnowski. Od 1940 r. kierownik Wydz. Okrętowego Państwowej Szkoły Techniczno-Mechanicznej. Od 1943 organizuje kursy budowy okrętów na tajnej Politechnice Warszawskiej. W „Alfie” kieruje wywiadem w zakresie budownictwa okrętowego
- POZNAŃSKI Józef (1878–1956), współpracownik wywiadu „Alfy”.
- PRECHITKO Tadeusz (1913–1982), ps. Kapricho, Chrystian. Członek „Alfy” czynny w wywiadzie morskim, był łącznikiem z Gdańskiem.
- ROSTKOWSKI Feliks (1892–1980), ps. Kawecki. Członek „Alfy”. W czasie powstania komendant ul. Szopena.

- RYLKE Aleksander (1887–1968), ps. Piotr. W czasie wojny wykładał w Szkole Techniczno-Mechanicznej oraz na tajnych kompletach Politechniki Warszawskiej. Członek „Alfy”.
- SCHWEIGER Stefan (1915–?), ps. Deczyński. Słuchacz Tajnej Politechniki Warszawskiej z zakresu budownictwa okrętowego. Żołnierz plutonu Andrzeja Ciupy zgrupowania Warszawa-Praga. W „Alfie” otrzymał zadanie przygotowania programu kształcenia w zakresie budowy okrętów. W powstaniu bierze udział w walkach m. in. o gmach Dyrekcji Kolejowej przy ul. Wileńskiej na Pradze.
- SIENICKI Ignacy (1918–?), ps. Krzyżanowski. Od wiosny 1943 Członek „Alfy”, zajmuje się wywiadem. W powstaniu walczy w zgrupowaniu „Szczupak”.
- SIPOWICZ Hilary (1890–1969), ps. Bzura, Lis. Członek „Alfy”. Współtwórca i organizator tajnych wykładów na wydz. budownictwa okrętowego.
- SOSNOWSKI Henryk (1895–1988), ps. Barka, Szura. Jako członek „Alfy” uczestniczy w pracach przygotowawczych do objęcia stoczni w Gdańsku i Gdyni.
- SZAWERNOWSKI Piotr (1901–1975), ps. Ignacy. Członek „Alfy”, w której pełnił funkcję Szefa Służby Artylerii i Uzbrojenia. W czasie powstania dowodził plutonem w ramach zgrupowania „Szczupak”.
- SZAMAŃSKI Stefan Zbigniew (1915–1983), ps. Wicher. Od 1941 w „Alfie”. Na jej potrzeby udostępnił magazyny Domu Handlowego na skład broni. Był tu również prowadzony kurs budowy okrętów tajnej Politechniki Warszawskiej i podchorążówki AK. W czasie powstania walczył w Porcie Czerniakowskim w zgrupowaniu „Zatoka”.
- URBANOWICZ Witold Jan (1905–1988), ps. Nurt, Korab II. Od 1942 r. w „Alfie”, w której przygotowuje plan przejęcia i uruchomienia przemysłu okrętowego, a także skupienia ocalałej kadry morskiej.
- WALASIK Ludwik (1910–1958), ps. Norweg. Członek „Alfy” zaangażowany w sprawy wywiadu na Wybrzeżu. Po wpadce trafił do Stutthofu, gdzie przebywał do czasu ewakuacji „barkami śmierci” w styczniu 1945 r.
- WOŹNICKI Józef (1893–1957), ps. Walek. W czasie okupacji pracuje w Biurze Planowania m. Warszawy, będąc jednocześnie szefem wywiadu „Alfy”.

- ZABRODZKI Czesław (1913–1993), ps. Słoń. Od 1942 r. w „Alfie”. Jako pracownik Stoczni Gdyńskiej miał rozpracować organizację stoczni i przygotowywał kadry na czas po wyzwoleniu.
- ZELENAY Adolf Stanisław (1895–1947), ps. Marek. Członek „Alfy” jako wykładowca na tajnych kursach. Uczestnik powstania warszawskiego.

Załącznik nr. 2

Przedstawiciele Marynarki Wojennej w strukturach Polskiego Państwa Podziemnego działający poza Wydziałem „Alfa” KG AK¹³.

- BŁOŃSKI Maciej (?–1943), kandydat w 1939 do SPMW (Szkoła Podchorążych Marynarki Wojennej). Ranny w walkach pod Kocikiem, po ucieczce z niewoli, w szeregach AK. Aresztowany w Lublinie i stracony w egzekucji ulicznej jesienią 1943.
- DEDIO Adam (1918–1947), pchr. starszego rocznika, po ucieczce z niewoli walczy w szeregach AK.
- DULIN Aleksander (1885–1954), kpt. mar., ps. Mewa. Były kapelmistrz orkiestry MW. 1939–1944 w Warszawie, bierze udział w powstaniu warszawskim na Powiślu, skomponował *Hasło Powiśla*. Ranny, w niewoli niemieckiej w Saksonii.
- FOKS Władysław, mat lub bsmt(?), ps. Murzyn, Czarnecki. Od wiosny 1942 radiotelegrafista III Odcinka „Wachlarza” w Brześciu, po aresztowaniu wysłany do KL Stutthof, rozstrzelany w kwietniu 1944.
- GÓRSKI, bsm., żołnierz akcji „Wachlarz”, zastępca komendanta Łuniewiec.
- HOROSZCZA Tadeusz, mar.(?), żołnierz „Wachlarza”, rozstrzelany w październiku 1942 r. w Brześciu.
- KULCZYKI Stanisław (1891–1966), kpitr. mar., ps. Sas. Członek ZWZ-AK. Uczestnik powstania warszawskiego.
- NASZUKIEWICZ Józef, mar.(?), ps. Admirał. Zamordowany na Pawiaku w 1942 r.
- NIEDZIELSKI Roman (1918–1978), po ucieczce z niemieckiej niewoli, walczy w szeregach AK

¹³ Dane na podstawie *Kadry Morskie*, op. cit.; J. Pertek, op. cit. s. 482–487.

- OLSZEWSKI Zygmunt (1894–1944), jako oficer AK uczestniczy w powstaniu warszawskim dowodząc Oddziałem Marynarzy. Poległ w czasie walk o Port Czerniakowski.
- SĄGAJŁO Witold (1910–?), ps. Feliks, Sandacz, Tarło, Witold Szymański. Po ucieczce z niemieckiej niewoli w szeregach ZWZ-AK. Luty 1940–1941 okręg radomsko-kielecki, szef oddziału V Łączności, maj 1941–maj 1944 komendant obwodu AK Opatów; maj–październik 1944 w 2. dywizji piech. legionów AK.
- SONNENFELD Bronisław (1917–?), uniknął niewoli i walczył w szeregach AK; komendant konspiracyjnego garnizonu AK w Bydgoszczy; pośredniczył w dostarczeniu do Anglii danych na temat ośrodka w Penemünde.
- SZABLICKI Władysław. st. bsmt, ps. Bakłasz, Kostek. Były radiotelegrafista Kierownictwa Marynarki Wojennej. Po kapitulacji uciekł z transportu do Końskich. Od lipca 1942 r. przebywa w Warszawie jako Władysław Żabicki, radiotelegrafista podokręgu „Hallerowo”; nadawał do Londynu z Warszawy, Grodziska Maz., Jaktorowa. Szkolił radiotelegrafistów. 9 września 1943 wykryty, do lutego 1944 więziony na Pawiaku, rozstrzelany w jednej z egzekucji odwetowych po zamordowaniu gen. Kutschery.
- SZAWERNOWSKI Sergiusz (?–1944), kpt. mar., ps. Ignacy. W powstaniu warszawskim walczy na Czerniakowie – statek „Bajka” – i tam poległ.
- SZCZEKOWSKI Władysław (1898–1944), po kapitulacji przebywał w Generalnej Guberni, członek ZWZ-AK. Od czerwca 1940 do kwietnia 1942 szef Sztabu Okręgu Kieleckiego AK, w sztabie gen. Grota-Roweckiego. 9 października 1943 aresztowany, zamordowany przez gestapo w nieznanych okolicznościach.
- TEODOROWSKI Piotr, mat lub bsmt (?), poległ pod Małkinią w 1943 r.
- UNIEJEWSKI Mieczysław (1918–1943), ps. Zbyszek, Matros. W 1942 r. uciekł z oflagu. Po dotarciu do Warszawy walczy w szeregach AK w ramach Organizacji Specjalnych Akcji Bojowych AK. Aresztowany tuż po uroczystości swojego ślubu w kościele św. Aleksandra. Więziony na Pawiaku, rozstrzelany w ruinach Getta.
- WALSZCZAK Jan, były członek załogi ORP „Gryf”. Po ucieczce ze stalagu XXA przybył do Warszawy, gdzie brał udział w konspiracji. W 1942 r. zginął w niewyjaśnionych okolicznościach.

- WANĀKOWSKI Stefan, bsm, członek załogi ORP „Gryf” – radiotelegrafista, po ucieczce z niewoli walczy w oddziałach BCh. Kierownik centralnej radiostacji „82”. Aresztowany, w 1943 zginął na Pawiaku.
- ZACHARCZUK Michał, ps. Adamus, Zachar. Żołnierz „Wachlarza”. W grudniu 1942 r. aresztowany w Mińsku i tam latem 1943 r. rozstrzelany.
- ZBILUT Wojciech, ps. Jur. Prawdopodobnie były podoficer Flotylli Rzecznej w Pińsku.

Załącznik nr 3.

Zestawienie ilościowe odznaczeń wojskowych nadanych marynarzom za walkę w konspiracji w latach 1939–1945

- Krzyż Orderu Virtuti Militarii V kl. – 3 nadania
- Krzyż Zasługi z mieczami –
 - Złoty – 2 nadania
 - Srebrny – 1 nadanie
- Krzyż Grunwaldu – 1 nadanie
- Krzyż Walecznych – 8 nadań
- Krzyż Partyzancki – 5 nadań
- Warszawski Krzyż Powstańczy – 6 nadań
- Medal Za Udział w Wojnie Obronnej 1939 r. – 1 nadanie.
- Krzyż Armii Krajowej – 4 nadania
- Medal za Warszawę – 2 nadania
- Medal za Odrę, Nysę i Bałtyk – 1 nadanie
- Medal za Berlin – 1 nadanie

Polish Navy Officers within the Polish Underground State

Key words

Polish Navy, Polish Underground State, conspiracy, Naval Department of the Polish Home Army

Summary

The cessation of combat operations in October 1939 did not imply a definite end of the Polish Navy Officers' activity. From the beginning of the German occupation, many Officers decided to become actively involved in the military operations within the framework of the emerging Polish Underground State. The importance of this element of conspirational activity may be illustrated by the fact that this military formation was granted a very high status within the structures of the Home Army formed in 1941. At the level of Home Army Headquarters, Naval Department bearing the code name "Alfa" was created. Its activity included intelligence tasks on the area of Polish Coast (Gdańsk - Gdynia) incorporated into the Third Reich. Planning issues were not neglected either. Their scope covered, among others, training officers for the future fleet and the restoration of the maritime economy which was planned for the time after the liberation.

Navy soldiers were also involved in various forms of conspiracy activity, such as the operation "Wachlarz". Many of them had to pay the ultimate price for fighting against the occupation regime. However those, who survived the war engaged in the process of rebuilding Polish Coast immediately afterwards.

Marine im Polnischen Untergrundstaat

Schlüsselwörter

Polnische Marine, Polnischer Untergrundstaat, Untergrundbewegung, Marineabteilung der Polnischen Heimatarmee

Kurzfassung

Mit der Beendigung des Kampfeinsatzes im Oktober 1939 hörte die Polnische Marine mit den bewaffneten Angriffen nicht auf. Die Mehrheit wollte unter der deutschen Besatzung in Rahmen des Polnischen Untergrundstaates aktiv handeln. Von der Bedeutung der Untergrundbewegung zeugt die Tatsache, dass die Marine in der Polnischen Heimatarmee, die sich im 1941 konstruierte, eine sehr große Rolle spielte. Im Hauptkommando der Polnischen Heimatarmee wurde Polnische Marine gegründet, die unter dem Decknamen „Alfa“ geführt war. Die Aufgaben des Nachrichtendienstes umfasste Gebiete entlang der polnischen Ostseeküsten (Danzig-Gdynia), die damals an dem

Dritten Reich angeschlossen wurden. In Rahmen der Planungsfrage nach der Befreiung wurde sowohl die Kaderschulung der Marine als auch Aufbau der Marinewirtschaft vorausgesetzt.

Die Marinesoldaten nahmen auch an den anderen konspirativen Tätigkeiten, wie Wacharz-Operation teil. Die Mehrheit bezahlte jedoch für den Kampf gegen Besatzer mit dem Leben. Diese, die den Krieg überlebten, bauten die in Trümmern liegenden Städte an den Küsten wieder auf.

Кадровый состав Военно-морского флота в составе Польского подпольного государства

Ключевые слова

польский военно-морской флот, Польское подпольное государство, конспирация, отделение Военно-морского флота АК.

Абстракт

Окончание военных действий в октябре 1939 года не было дефинитивным окончанием деятельности кадрового состава Военно-морского флота. Много из его членов от начала немецкой оккупации решило активно участвовать в вооруженной деятельности в рамках возникающих структур Польского подпольного государства. О значении этого элемента конспиративной деятельности свидетельствует факт, что в структурах созданной в 1941 году Национальной армии это военное формирование достигло чрезвычайно высокого статуса. На уровне Главной командной Национальной Армии было создано отделение Военно-морского флота под кодовым названием «Альфа». Его деятельность включала в себя миссии разведки на территории польского Побережья (Гданьск – Гдыня) включенных в III Рейх. Вопросы планирования не были проигнорированы. В их спектр входили, между прочим, процесс подготовки кадрового состава для будущего флота и планируемой, после освобождения и реконструкции, морской экономики.

Солдаты из Военно-морского флота участвовали также в других формах конспиративной деятельности, как например в операции «Веер». Много из них заплатили самую высокую цену за борьбу с оккупантом – цену жизни. Однако те, кто пережили войну, сразу после ее окончания стали принимать участие в процессе реконструкции польского побережья.